

יחידה מספר 4 - עבודת המידות

מַלויר מַ

- ו. מודעות עצמית
- ו. תאמין בעצמך
- 2. חלומות ויעדים
- . עבודת המידות

כל זמן שהנר דולק אפשר לתקן

5:4:3:2:1

ניהול חינוכי: הדר סופר **ריכו**ז: חני מנצורה

כתיבה: יסכה אליצור, רועי זמיר

עיצוב גרפי: נעמה כץ

הגמרא דורשת על דברי 🧗 הפסוק: 'והלכת בדרכיו" (דברים כ"ח, ט) - ״מה הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון; מה הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום". האדם נדרש ללכת בדרכיו של הקב"ה וללמוד ממידותיו.

בבסיסה של "עבודת המידות" נמצאת ההנחה שאדם יכול להשתנות, ואם יש לו תכונה שלילית, הוא מחויב לפעול כדי לשנותה. יחידת לימוד זו עוסקת בטיבה של עבודה זו ובדרכים האפשריות לעשות אותה.

:מטרות

• מודעוּת להשפעה של המידות החיוביות והשליליות על חיינו • חיזוק תחושת המסוגלות של התלמידים בעבודת המידות שלהם מתן כלים לעבודה על המידות

היכרות עם המושגים "מידות הנפש" ו"עבודת המידות"

שלבי הפעילות:

- חלק א' פעילות פתיחה מהן המידות? שאלון או משחק כיתתי (10 דק')
  - חלק ב' מי מנהל את המידות? או 'מי אחראי?' (10 דק')
    - חלק ג' סרטון: מידות אפשר לשנות (5 דק')
  - חלק ד' קטעי לימוד: כלים לעבודה על המידות (10 דק')
    - פעילות סיכום משחק (10 דק')

עזרים:

- 1. לפעילות הפתיחה לאפשרות א: תחפושת של מלצר + כרטיסיות תכונות אופי: לאפשרות ב: שקופית רגשונים (סמיילי)
  - לאפשרות א: שאלון לתלמידים, למדריך שירצה לצלם ב' - 2.
- לאפשרות ב: פוסטרים שעליהם דמויות של זקן, גברת מבוגרת, נער,
- ילד בגיל בית ספר יסודי ופעוטה + פתקים שעליהם כתובים היגדים
  - 3. לפעילות הסיכום חבילת סוכריות למשחק 'חבילה עוברת' + פתקי משימות

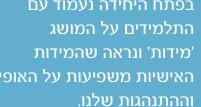

מזג חם - ממהר להתעצבן

חלק א' - פתיחה

בפתח היחידה נעמוד עם התלמידים על המושג מידות' ונראה שהמידות ' האישיות משפיעות על האופי

אפשרות א: בית קפה - משחק אימפרוביזציה (אַלתור) לזיהוי מידות

המדריך מבקש כמה מתנדבים (רצוי שיהיו בעלי כישרון משחק). את התלמידים שהתנדבו יעמיד המדריך בקדמת הכיתה, ולכל אחד מהם ייתן פתק שעליו כתובה תכונת אופי מסוימת.

המדריך מתאר סיטואציה תאטרלית, וכל מתנדב מציג את דרך ההתנהלות שלו בסיטואציה, דרך שלפי הבנתו מתאימה לתכונת האופי שכתובה בפתק שקיבל. שיסיים ה'שחקן' את הצגתו, יתבקשו חבריו לכיתה לזהות את התכונה שאותה התבקש התלמיד להציג.

הסיטואציה: באתם, קבוצת חברים, לבית קפה. התיישבתם והזמנתם מנת גלידה גדולה משותפת לכולם. המלצר קיבל את ההזמנה, הלך למקפיא הגלידות וכעבור זמן לא רב חזר והגיש לכם מנת גלידה ענקית. לאחר שליקקתם קצת, גיליתם בתוך הגלידה.... זבוב.

רשימת המידות:

תאוותנות	ראיית הטוב	שמחה	אדישות
חוסר גבולות	עצבות	епт	קמצנות

שאלות לדיון

- ? מה דעתכם על מה שראיתם?
- ? מדוע לדעתכם התנהגו המציגים בדרכים השונות זו מזו?
  - ? האם יש לנו יכולת להשפיע על התכונות שלנו?

🛨 המדריך יסכם כי לכל אדם יש בתוכו תכונות אופי, או בלשוננו: מידות. מצד אחד - המידות 'מפעילות' אותנו וגורמות לנו להגיב ולפעול בצורה מסוימת, זו שאנו פועלים בה. מצד שני - אנו יכולים 'להפעיל' את המידות, וזאת בתנאי שאנו מודעים אליהן, שולטים בהן ועובדים כדי לעשותן טובות יותר.

אמנם המידות 'מפעילות' 🧧 אותנו, אך עלינו לדעת שגם ה'כיוון האחר' אפשרי: אנו יכולים 'להפעיל' את המידות. כדי שהיכולת שלנו תבוא לידי ביטוי, עלינו להיות מודעים למידות שלנו, לשלוט בהן, ולעבוד כדי לעשותן טובות יותר. כל אדם קיבל מהקב"ה 'חבילה' של מידות ותכונות אופי, חלקן מולדות וחלקן נרכשות. תפקידו של האדם לפעול בעולם בצורה מתוקנת, ולצורך כך מוטלת עליו עבודה עצמית-אישית לשפר את מידותיו.

אפשרות ב: פעילות בעזרת רגשונים (׳סמיילים׳)

המדריך יקרין על מסך רגשונים (סמיילים) אחדים ויסביר: מידה היא תכונת אופי, נטייה פנימית שקיימת באדם כמו נטייה לעצבות, לשמחה פנימית, לקמצנות, לבזבזנות וכדומה. בניגוד לרגש שמתעורר באופן זמני בתגובה לאירוע שאנו עדים לו או משתתפים בו, המידות 'יציבות' יותר ואינן משתנות בקלות.

המדריך יקרין מסך עליו רגשונים שונים. הכיתה תתחלק לקבוצות קטנות וכל קבוצה תמצא כמה שיותר מידות ותכונות הקשורות לרגשונים השונים.

<u>למשל:</u>

- סמיילי שמח יכול לסמל שמחה פנימית, ׳זרימה׳, ראיית הטוב; 🥲
- סמיילי עצוב יכול לסמל עצבות, נטייה לדיכאון, שנאה עצמית; 🕒
- סמיילי מודאג יכול לסמל חוסר ביטחון, פחדנות, דאגנות, אכפתיות כלפי הזולת; 💿
  - סמיילי חורץ לשון יכול לסמל קלילות, חוסר אכפתיות, זלזול באחרים ועוד. 😯

שאלות לדיון

אדם שיש בו מידה שלילית, למשל: קמצנות / אדישות / ממהר לכעוס ולהתרגז - האם לדעתכם יש באפשרותו לשנות ? את המידה הזאת? אם כן, האם יהיה לו קל לשנותה?

שאלה לדיון מעמיק:

? האם לפי ההנחה שישנן מידות נרכשות ומידות מולדות, ניתן לדעתכם לשנות מידות? (מחד גיסא, כיוון שיש מידות מולדות שהוטבעו בנו, אנו רואים שלא קל לשרש מידה כלל, ומאידךגיסא, כיוון שמידות הן גם דבר נרכש, אדם יכול לרכוש לעצמו מידה כזו או אחרת)

אפשרות א: בחלק ב' ננסה להבין מהי "עבודת המידות" ומדוע היא נחוצה בחיינו.

נערוך פעילות שמדגישה את הפער הקיים בין הרצוי למצוי ואת תרומתה של העבודה על המידות לסגירת הפער הזה או לפחות לצמצומו.

להלן מוצעות שתי פעילויות. המדריך יבחר בפעילות המתאימה לאופי הכיתה:

שאלון למילוי אישי (נספח 1)

פעילות - מסמנים על הרצפה קו (בגיר, או מניחים חבל) וכל התלמידים עומדים בשורה ישרה מאחוריו. בידי המדריך דף שעליו מודפסים צמדי היגדים.

היגד א בכל צמד הוא אמירה תאורטית-רעיונית, והיגד ב - אמירה הנוגעת לחיי המעשה.

המדריך בוחר צמד היגדים מהרשימה (השאלון) וקורא בקול את היגד א (תאורטי), וכל תלמיד שמסכים לָאָמוּר בו, צועד שני צעדים קדימה, לאחר מכן המדריך קורא את היגד ב (מעשי), וכל תלמיד שמרגיש שהָאָמוּר בו מתאר אותו, צועד צעד נוסף קדימה, ואילו תלמיד שמרגיש שאינו מזדהה עם ההיגד - חוזר צעד אחד לאחור, וכך הלאה.

התרגיל מבהיר את 🥇 היחס בין הרצוי למצוי. המדריך יסכם שאם אנו יודעים שמידה מסוימת היא בעייתית, ומבינים שהיא אינה טובה לנו ופוגעת בנו וגם בסביבתנו, אזי איננו יכולים להתעלם ממנה ולהשאירה כפי שהיא, אלא עלינו לעבוד כדי לשנות את המצב. ביהדות, העבודה לתיקון תכונות שאינן טובות, ֹנקראת "עבודת המידות". הוגי דעות רבים כתבו ספרים שלמים בנושא זה. ברור לכול ש"עבודת המידות" נחוצה וחשובה, ובכל זאת אין היא עבודה קלה או פשוטה. היא עבודה קשה. זו העבודה האישית שהקב"ה מצפה מכל אחד ואחת מאתנו לעשות.

עותק השאלון לצילום נמצא בסוף

1 **n901**

סמנו ✓ ליד הסעיפים הנכונים לדעתכם:

- כעס הוא דבר שלילי. 🗖
- איני כועס כמעט אף פעם. 🗖
- . סבלנות היא מידה טובה
- אני מתנהג בסבלנות גם כאשר אני בלחץ. 🗖
- אם מדברים טוב על אחרים מצליחים ליצור חברה 🗖 בריאה.
  - אני כמעט תמיד מדבר על אחרים רק טוב. 🗖
    - תרומה לסביבה היא מעשה טוב. 🗖
    - אני מתנדב לפחות פעמיים בחודש. 🗖
- □ כיבוד הורים הוא ביטוי למידת הכרת הטוב ולהודיה כלפי מי שהביאו אותי לעולם.
  - בחודש האחרון לא נכשלתי בכיבוד הורים. 🗖

- . הקב"ה אוהב אנשים בעלי ענווה, שאינם מתגאים
- אני לא מתגאה בתכונותיי ובמעשיי. אני מרגיש שהכול מאת השם.
- מי שמתמיד במשהו שחשוב לו, מגיע להישגים גבוהים.
  - אני מתמיד במה שחשוב לי, ואיני מתייאש אפילו לא רגע.
    - . נעים להיות חבר של אדם שאכפת לו מאחרים.
      - אני אכפתי מאוד ורגיש לכל אדם בסביבתי.

- האם מצאתם פער בין הרצוי למצוי? אם כן, חשבו ממה הוא נובע.
- **?** באלו תכונות הייתם רוצים לשפר את המידות שלכם ולצמצם את הפער בין הרצוי למצוי.
- האם המידות שלכם הן 'קבועות' ותישארנה כפי שהן לתמיד? או שביכולתכם לשנותן?

היחידה...

'?יאפשרות ב: 'מי אחראי?'

בכיתות שבהן לא ברור לתלמידים שהאחריות לעבודה על המידות היא אישית, והתלמידים מתחמקים מהמשימה או חושבים שאין בידם / בכוחם / באחריותם לעשות זאת, נקיים את הפעילות הזאת:

נקרין על הקיר תמונות של חמישה אנשים: דמות של זקן, גברת מבוגרת, נער, ילד בגיל בית ספר יסודי ופעוטה.

כל תלמיד יקבל פתק שעליו כתוב היגד מסוים ויצטרך להגיד איזה דמות יכולה להגיד את המשפט הבא. (המדריך יכול לבחור לחלק רק חלק מההיגדים או לנסח חדשים כראות עיניו):

הרגיזו אותי אז נשכתי.

מוצרי חלב אינם בריאים עבורי, ולכן לא נגעתי בגלידה שחילקו בכיתה.

אני חוסך כסף כדי לקנות משהו שחשוב לי.

המורה אפשרה לי לעשות את המבחן בבית ואמרה שהיא סומכת עליי שלא אעתיק, אבל העתקתי.

> התאכזבתי כשנכשלתי, ואחר כך זה גרם לי להשקיע יותר.

אני משתדל לתרום לסביבה שלי.

לא קיבלתי מה שרציתי אז צרחתי.

ראיתי בחצר מכשיר פלאפון. כיוון שרציתי מאוד שיהיה לי מכשיר כזה, לקחתי אותו לעצמי.

> אף על פי שהגעתי ראשון, אני מוותר על התור שלי.

אמנם פגעו בכבודי, ובכל זאת הבלגתי ולא נקמתי.

אני מעדיף שלא לדבר על אחרים כי זה יוצר אווירה רעה.

> אכפת לי מהחברים שלי, ואני משתדל לעזור להם.

דיון: המדריך יעורר דיון וינסה להבין עם התלמידים מה היה הגורם שהנחה אותם בהתאמת ההיגד לגיל המסוים שאליו החליטו להתאימו. המדריך יראה לתלמידים שככל שאנו מתבגרים, מצפים מאתנו לקבל אחריות על מעשינו, לשלוט במידותינו כמו בכעס, לא להגיב באימפולסיביות, להתחשב בזולת ולחשוב על המעשים ועל תוצאותיהם.

שימו לב: משה עבר שינוי גדול בחייו, בהתנהגותו ואפילו במראה החיצוני שלו. כאשר חברו מהעבר מזכיר לו את עברו וגורם ל'יצר הרע' שלו להתעורר הוא מפעיל מאמץ להתאפק, להבליג ולכבוש את היצר.

האיפוק הוא כלי חשוב בעבודה על המידות.

חלק ג' - מידות אפשר לשנות

הקרנת סרטון

קטע מהסרט אושפיזין (דק' 46.5-44). לפני ההקרנה, אפשר להקדים ולספר לתלמידים על חבורה של עבריינים שאחד מחבריה חזר בתשובה והפך לחסיד ברסלב והוא חי בשכונת 'מאה שערים' בירושלים. חבריו מהעבר הגיעו לבקרו - וכך זה נראה...

שאלות לדיון

- ? האם מידות אפשר לשנות? האם בתהליך החזרה בתשובה שינה משה רק את בגדיו ומעשיו או שהוא שינה גם מידות פנימיות? אם שינה גם מידות פנימיות, האם היה לו קל לשנות את עצמו? מה השתנה בו? כיצד לדעתכם עשה זאת?
  - ? לאן עלול היה משה להגיע אלמלא עבד על המידה שציינתם?
    - ? כיצד הגיב משה כשהזכירו לו את מעשיו מהעבר?

חלופה סגורה:

- ? למשה היו תכונות שליליות: נטייה להתעצבן ותוקפנות. עם החזרה בתשובה, שכללה שינוי בלבוש ומעבר לחיים של קיום המצוות, חל בו גם שינוי פנימי שקשור לעבודת המידות, הוא הצליח להתעדן. אחרי העבודה נעשה משה עדין בהרבה משהיה לפניה.
  - ? נסו לדרג מ-1 עד 10 עד כמה היה קשה למשה לעבוד על המידה הזאת?
  - האם לדעתכם כל מידה רעה אפשר לשפר או לשנות? [עצלות, עצבות, עצבנות, קמצנות וכו'...]

כדי לשנות מידה שאנו
מרגישים שהיא טבועה
בנו מלידה, לא תמיד צריך
להפוך להיות 'אדם אחר'. ניתן
לקחת את המידה ולהסיט
אותה לשימוש חיובי. למשל
מנהיג פושעים, ינתב את
חיובית. אדם שלועג לחבריו
ינתב את חוש ההומור שלו
לשמח אנשים, אדם רכלן,
ינתב את תכונות הסקרנות
שלו והיכולת לספר סיפורים
לאפיקים חיוביים.

מעשים חיוביים אלו יובילו בהכרח גם לשינוי המידות הפנימיות והאופי.

הערה: על פי אסטרולוגיה קדומה מי שנולד במזל תאומים הוא בן מזל טלה.

חלק ד' - קטעי לימוד - ניתוב כוחות

אפשרות א: הגמרא במסכת שבת (קנ"ו) מביאה את המימרא הבאה

> מי שנולד במזל מאדים, יהיה שופך דמים, מקיז דם*, קצב או מוהל,

> *(פעם חשבו שהקזת דם מועילה לרפואה של מחלות מסוימות)

שאלות לדיון:

- ? מה משותף לכל העיסוקים שמזכירה הגמרא?
  - ? איזו תכונה מייצג "מזל מאדים" בעינכם?
- מדוע לדעתכם מביאה הגמרא מספר אפשרויות מדוע לדעתכם מביאה הגמרא מספר אפשרויות "למי שנולד במזל מאדים".

הדבר המשותף לשופך דמים, מקיז דם ומוהל הוא הדם. גם מזל מאדים מרמז על הצבע האדום. יש אנשים שיש בהם מידה מסוימת של אכזריות או שאינם מתרגשים כל כך למראה הדם, זו היא תכונה מולדת.

אך האם היא קובעת את גורלו של האדם? האם מי שיש לו את התכונה הזו נגזר עליו שיהיה רשע?

שימו לב שהגמרא מביאה שלוש אפשרויות שונות לגמרי לכיוון החיים האפשרי של הנולדים במזל מאדים.

שופך דמים - זו היא מידה רעה - אדם זה הוליך את התכונה שלו לכיוון שלילי.

מקיז דם - זו מידה בינונית - מקיז דם כפי שביארנו הוא מעין אח של פעם שהקיז דם חולים כדי לרפאם.

מוהל - מידה חיובית - המוהל עסוק כל הזמן במצווה - הוא לקח את התכונה שלו ותיעל אותה לכיוון של קדושה ומעשים טובים.

שאלת העשרה

על שתי דמויות שונות בתנ"ך מצוין שהיו אדמונים , האחד רשע והשני צדיק. מי הן הדמויות, מה התכונה המשותפת שלהם ? וכיצד תיעלו אותה לכיוונים שונים.

תשובה: גם על עשיו וגם על דויד נאמר שהיו אדמונים, עשיו היה איש ציד, הוא גם ביקש להרוג את אחיו. לעומת זאת דויד ניתב את הלוחמנות שלו לטובת מערכות ישראל, הוא התנדב להילחם בגוליית אבל על אף הפגיעה הקשה שפגע בו שאול הוא סירב לנקום בו ולשלוח בו יד.

אפשרות ב: מידות אפשר לשנות באמצעות המעשים

בהקדמה לספר החינוך מובאים הדברים הבאים.

"... דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות ...

:שאלות לדיון

- מה הוא הפתרון שמציע ספר החינוך, כיצד יכול ? אדם להשתנות?
  - ? האם אתם מקבלים את האמירה הזו?
  - תוכלו לתת דוגמא לשינוי שעברתם בעקבות **?** מעשים שעשיתם?

הדרך שמתווה ספר החינוך היא היום גם אבן דרך בשיטות טיפוליות שונות כמו בפסיכולוגיה התנהגותית ובחלק משיטות האימון. הרעיון הוא להתמקד בעשייה ולאט העשייה מחלחלת גם אל הלב, ההרגל הופך להיות חלק מן האדם. זו על פי ספר החינוך גם אחת הסיבות לריבוי המצוות שיש לנו ביהדות.

אם הזמן מאפשר, תוכלו להוסיף את הדרך לעבודת המידות על פי הרמב"ם:

שני קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה (מידה ותכונה), אינן מצא טבעו נוטה לאחת מהן... יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים,

וכיצד היא רפואתם: מי שהוא בעל חמה-אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל, לא ירגיש כלל, וילך בדרך זו זמן מרובה, עד שתיעקר החמה מליבו. ואם היה גבה לב ינהיג עצמו בביזיון הרבה, ויישב למטה מן הכול, וילבוש בלויי סחבות המבזין את לובשיהן, וכיוצא בדברים אלו: עד שייעקר גובה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעית, שהיא דרך הטובה; ולכשיחזור לדרך האמצעית, ילך בה כל ימיו.

> ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות: אם היה רחוק לקצה האחד, ירחיק עצמו לקצה השני, וינהוג בו זמן מרובה עד שיחזור לדרך הטובה, והיא מידה בינונית שבכל דעה ודעה.

> > (משנה תורה, הלכות דעות, פרק א)

דרך טובה; ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן, ולא ללמדן לעצמו. ואם והיא דרך הישרה...

דרך האמצע (הצעות) תכונה קיצונית ב תכונה קיצונית א דולמה: בחצעה

שאלות לדיון

?רעות

? לפי הרמב"ם, מהי ה"דרך הישרה"?

? כיצד מציע הרמב"ם 'לתקן' מידות

* בכיתות ברמה גבוה כדאי לספר לתלמידים שישנם ספרים על עבודת המידות שגם קריאה בהם עוזרת בעבודה על המידות. למשל: חובת הלבבות, מסילת ישרים. מסכת אבות ועוד.

הצעה מתודית: למתוח על הרצפה חבל. המדריך עומד ליד קצה אחד של החבל ואומר שם של מידה קיצונית, למשל - קמצנות. תלמידים שיודעים מהי התכונה הקיצונית המנוגדת לה - יעמדו ליד הקצה האחר של החבל ויאמרו בקול את התכונה; תלמידים שיודעים מהי התכונה שנכון לראות בה את דרך האמצע - התכונה המאוזנת - יעמדו סמוך לנקודת האמצע של החבל ויאמרו בקול את התכונה.

נסכם: כאשר אנו מודעים

למידות שלנו, יש בכוחנו

לשלוט בהן ולנתב אותן

על פי מידות טובות היא אחריות שלנו כאנשים

לאפיקים חיוביים. התנהלות

בוגרים ובעזרת ה', תשומת

לב ומאמץ אנו יכולים לנתב את הכוחות שלנו לאפיקים

חיוביים.

פעילות סיכום - המשחק 'חבילה עוברת':

לוקחים שקית שבה סוכריות טופי כמספר הילדים. על השקית מדביקים את הסיסמה: "כל עוד הנר דולק - אפשר לתקן!". את השקית המעוטרת בסיסמה, עוטפים בנייר עיתון, עטיפה אחת, מעליה עוד אחת, מעליה עוד אחת וכו'. בין עטיפה לעטיפה טומנים פתק שעליו כתובה משימה - בקשה לשיתוף או שאלה הנוגעת לנושא המידות ושיפורן. על המדריך לבחור את השאלות שמתאימות לכיתתו.

משמיעים מנגינה והחבילה עוברת, כאשר מפסיקים את השמעת המנגינה, התלמיד שהחבילה אצלו פותח את העטיפה ומבצע את המשימה שמצא.

מובן שאין צורך להכין עטיפות כמספר התלמידים, אלא עטיפות במספר שדי בו כדי להבהיר את הרעיון (כעין מדגם. המדריך יכול לכוון את החבילה למי שהוא מעוניין שישתתף ויתבטא).

פתקים אפשריים למשחק:

מידה שאני מעוניין לעבוד עליה

מידה טובה שאני מעוניין לרכוש

האם יש מידות שאני צריך להתחיל לשלוט בהן?

עצה שאתן לחבר שמעוניין להיות נדיב יותר

משהו שדיבר אליי במהלך השיעור

מידה שהיא קיצונית אצלי ואני צריך להעבירה לדרך האמצע

טיפ אחד שהייתי נותן למי שמעוניין לעבוד על המידות שלו

איך עובדים על מידת הכעס?

תחום אחד שאני מעוניין להשתפר בו

עצה שאתן לעצמי לשיפור המידות שלי

דבר חדש שלמדתי על עצמי

איזו תובנה חדשה אני לוקח מהשיעור?

אם נוהלתי על ידי המידות השליליות, עכשיו....

מידה טובה שאני מעוניין לחזק אצלי